ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 13ης Νοεμβρίου 2008 *

Στην υπόθεση C-227/07,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 226 ΕΚ λόγω παραβάσεως, η οποία ασκήθηκε στις 8 Μαΐου 2007,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον M. Shotter και την K. Mojzesowicz, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Δημοκρατίας της Πολωνίας, εκπροσωπούμενη αρχικώς από την E. Ośniecka-Tamecka και τον T. Nowakowski και, στη συνέχεια, από τον M. Dowgielewicz,

καθής,

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. W. A. Timmermans, πρόεδρο τμήματος, K. Schiemann, P. Kūris (εισηγητή), L. Bay Larsen και C. Toader, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: R. Grass

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιουνίου 2008,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι, μη μεταφέροντας ορθώς στο εσωτερικό της δίκαιο την οδηγία 2002/19/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες, καθώς και με τη διασύνδεσή τους (οδηγία για την πρόσβαση) (ΕΕ L 108, σ. 7, στο εξής: οδηγία για την πρόσβαση), και ιδίως τα άρθρα της 4, παράγραφος 1, σχετικά με την αμοιβαία υποχρέωση διαπραγματεύσεως διασυνδέσεως, και 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, σχετικά με την εξουσία της εθνικής

κανονιστικής αρχής να ενθαρρύνει και, κατά περίπτωση, να εξασφαλίζει, σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, την κατάλληλη πρόσβαση και διασύνδεση, καθώς και τη διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών, η Δημοκρατία της Πολωνίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την εν λόγω οδηγία.

Το νομικό πλαίσιο

Το κοινοτικό δίκαιο

2 Η έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την πρόσβαση ορίζει τα εξής:

«Σε αγορές όπου εξακολουθούν να υπάρχουν μεγάλες διαφορές ως προς τη διαπραγματευτική ισχύ μεταξύ επιχειρήσεων και όπου ορισμένες επιχειρήσεις στηρίζονται σε υποδομή που παρέχεται από τρίτους για την παροχή των υπηρεσιών τους, είναι σκόπιμη η θέσπιση ενός πλαισίου, ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές θα πρέπει να έχουν την εξουσία, σε περίπτωση αποτυχίας των εμπορικών διαπραγματεύσεων, να εξασφαλίζουν κατάλληλη πρόσβαση και διασύνδεση καθώς και διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών προς το συμφέρον των τελικών χρηστών. Συγκεκριμένα, οι εθνικές κανονιστικές αρχές μπορούν να εξασφαλίζουν τη διατερματική συνδεσιμότητα επιβάλλοντας αναλογικές υποχρεώσεις στις επιχειρήσεις που ελέγχουν την πρόσβαση στους τελικούς χρήστες. Ο έλεγχος των μέσων πρόσβασης ενδέχεται να συνεπάγεται κυριότητα ή έλεγχο του φυσικού (σταθερού ή κινητού) συνδέσμου με τον τελικό χρήστη, και/ή τη δυνατότητα αλλαγής ή αφαίρεσης του εθνικού αριθμού ή αριθμών που χρειάζονται για την πρόσβαση στο τερματικό σημείο ενός τελικού χρήστη. Τούτο θα μπορούσε, παραδείγματος χάριν, να είναι απαραίτητο εάν οι φορείς εκμετάλλευσης δικτύου περιόριζαν αδικαιολόγητα τις επιλογές των τελικών χρηστών όσον αφορά την πρόσβαση σε πύλες και υπηρεσίες του Διαδικτύου.»

3 Η δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«Η οδηγία 97/33/ΕΚ θέσπισε σειρά υποχρεώσεων οι οποίες μπορούν να επιβάλλονται σε επιχειρήσεις με σημαντική ισχύ στην αγορά, ήτοι διαφάνεια, αμεροληψία, λογιστικό διαχωρισμό, πρόσβαση και έλεγχο των τιμών, συμπεριλαμβανομένης της κοστοστρέφειας. Αυτή η σειρά πιθανών υποχρεώσεων θα πρέπει να διατηρηθεί, αλλά, επιπρόσθετα, θα πρέπει να γίνει σαφές ότι, αποτελεί το μέγιστο των υποχρεώσεων που μπορούν να επιβληθούν σε επιχειρήσεις, για την αποφυγή περιττών ρυθμίσεων. Κατ' εξαίρεση, για λόγους συμμόρφωσης με τις διεθνείς δεσμεύσεις ή το κοινοτικό δίκαιο, ενδέχεται να ενδείκνυται η επιβολή, σε όλους τους συντελεστές της αγοράς, υποχρεώσεων πρόσβασης ή διασύνδεσης, όπως ισχύει επί του παρόντος στα συστήματα υπό όρους πρόσβασης για τις υπηρεσίες της ψηφιακής τηλεόρασης.»

4 Σύμφωνα με τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας:

«Η κατ' εντολήν πρόσβαση σε υποδομή δικτύου είναι δυνατόν να αιτιολογείται ως μέσο αύξησης του ανταγωνισμού. Όμως, οι εθνικές κανονιστικές αρχές πρέπει να λαμβάνουν εξίσου υπόψη τα δικαιώματα που έχει ο ιδιοκτήτης υποδομής να αξιοποιεί την υποδομή του προς όφελός του και τα δικαιώματα άλλων φορέων παροχής υπηρεσιών να έχουν πρόσβαση σε ευκολίες που είναι ουσιώδεις για την παροχή εκ μέρους τους ανταγωνιστικών υπηρεσιών. Όταν επιβάλλονται στους φορείς εκμετάλλευσης υποχρεώσεις δυνάμει των οποίων πρέπει να ανταποκρίνονται στις εύλογες αιτήσεις πρόσβασης και χρήσης στοιχείων του δικτύου και συναφών ευκολιών, οι αιτήσεις αυτές θα πρέπει να απορρίπτονται μόνον βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, όπως η τεχνική σκοπιμότητα ή η ανάγκη διατήρησης της ακεραιότητας του δικτύου. Όταν απορρίπτεται η αίτηση πρόσβασης, το θιγόμενο μέρος μπορεί να υποβάλλει την υπόθεση στις διαδικασίες επίλυσης των διαφορών που προβλέπονται στα άρθρα 20 και 21 της οδηγίας 2002/21/ΕΚ [του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών] (οδηγία-πλαίσιο) [(ΕΕ L 108, σ. 33, στο εξής: οδηγία-πλαίσιο)]. Δεν μπορεί να απαιτηθεί από ένα φορέα εκμετάλλευσης με υποχρεώσεις κατ' εντολήν πρόσβασης να παρέχει τύπους πρόσβασης τους οποίους δεν είναι σε θέση να παράσχει. Η επιβολή από τις εθνικές κανονιστικές αρχές πρόσβασης που αυξάνει τον ανταγωνισμό βραχυπρόθεσμα, δεν θα πρέπει να περιορίζει τα κίνητρα των

ανταγωνιστών για επενδύσεις σε εναλλακτικές ευκολίες που θα εξασφαλίσουν μεγαλύτερο ανταγωνισμό μακροπρόθεσμα. Η Επιτροπή έχει δημοσιεύσει ανακοίνωση για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού σε συμφωνίες πρόσβασης στον τομέα των τηλεπικοινωνιών (ΕΕ 1998, C 265, σ. 2), που πραγματεύεται τα θέματα αυτά. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές μπορούν να επιβάλλουν τεχνικούς και λειτουργικούς όρους στον πάροχο και/ή στους δικαιούχους της κατ' εντολήν πρόσβασης σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο. Συγκεκριμένα, η επιβολή τεχνικών προτύπων θα πρέπει να είναι σύμφωνη με την οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ L 204 της 21ης Ιουλίου 1998, σ. 37, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ L 217, σ. 18)».

5 Το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας περιέχει μεταξύ άλλων τους εξής ορισμούς:

[…]

«α) "πρόσβαση": η διάθεση ευκολιών ή/και υπηρεσιών σε άλλη επιχείρηση, βάσει καθορισμένων όρων, σε αποκλειστική ή μη βάση, για τον σκοπό παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Καλύπτει, μεταξύ άλλων: την πρόσβαση σε στοιχεία του δικτύου και συναφείς ευκολίες, που μπορούν να αφορούν και τη σύνδεση εξοπλισμού δια σταθερών ή μη σταθερών μέσων (αυτό περιλαμβάνει συγκεκριμένα την πρόσβαση στον τοπικό βρόχο και σε ευκολίες και υπηρεσίες απαραίτητες για την παροχή υπηρεσιών μέσω τοπικού βρόχου), την πρόσβαση σε υλική υποδομή, που περιλαμβάνει κτίρια, σωλήνες και ιστούς, την πρόσβαση σε

συναφή συστήματα λογισμικού, που περιλαμβάνουν συστήματα λειτουργικής υποστήριξης, την πρόσβαση σε μετάφραση αριθμών ή σε συστήματα που παρέχουν παρόμοιες λειτουργικές δυνατότητες, την πρόσβαση σε σταθερά και κινητά δίκτυα, ιδίως για περιαγωγή την πρόσβαση σε συστήματα υπό όρους πρόσβασης για υπηρεσίες ψηφιακής τηλεόρασης, και την πρόσβαση σε υπηρεσίες εικονικού δικτύου.

β) "διασύνδεση": η φυσική και λογική ζεύξη δημόσιων δικτύων επικοινωνιών που χρησιμοποιούνται από την ίδια ή διαφορετική επιχείρηση προκειμένου να παρέχεται στους χρήστες μιας επιχείρησης η δυνατότητα να επικοινωνούν με χρήστες της ίδιας ή άλλης επιχείρησης ή να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες που παρέχονται από άλλη επιχείρηση. Οι υπηρεσίες μπορούν να παρέχονται από τα εμπλεκόμενα μέρη ή από άλλα μέρη που έχουν πρόσβαση στο δίκτυο. Η διασύνδεση είναι ειδικός τύπος πρόσβασης που εφαρμόζεται μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης δημόσιων δικτύων.

[…]»

6 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση έχει ως εξής:

«Οι φορείς εκμετάλλευσης δημοσίων δικτύων επικοινωνιών έχουν το δικαίωμα και, όταν ζητείται από άλλες επιχειρήσεις που διαθέτουν άδεια, την υποχρέωση, να διαπραγματεύονται τη μεταξύ τους διασύνδεση για την παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών που είναι διαθέσιμες στο κοινό, προκειμένου να εξασφαλίζεται η παροχή και η διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών σε ολόκληρη την Κοινότητα. Οι φορείς εκμετάλλευσης παρέχουν πρόσβαση και διασύνδεση σε άλλες επιχειρήσεις υπό όρους και προϋποθέσεις συμβατές με τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τις εθνικές κανονιστικές αρχές σύμφωνα με τα άρθρα 5, 6, 7 και 8.»

7 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας, που καθορίζει τις εξουσίες και τις ευθύνες των εθνικών κανονιστικών αρχών όσον αφορά την πρόσβαση και τη διασύνδεση, ορίζει:

«1. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές, ενεργώντας με γνώμονα την επίτευξη των στόχων του άρθρου 8 της οδηγίας [-πλαισίου], ενθαρρύνουν και, κατά περίπτωση, εξασφαλίζουν, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας, την κατάλληλη πρόσβαση και διασύνδεση, καθώς και τη διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών, ασκώντας τις αρμοδιότητές τους κατά τρόπο ο οποίος εξασφαλίζει οικονομική απόδοση, βιώσιμο ανταγωνισμό και παρέχει το μέγιστο όφελος στους τελικούς χρήστες.

Ειδικότερα, και με την επιφύλαξη των μέτρων που μπορούν να ληφθούν για τις επιχειρήσεις με σημαντική ισχύ στην αγορά, σύμφωνα με το άρθρο 8, οι εθνικές κανονιστικές αρχές πρέπει να μπορούν να επιβάλλουν:

α) στον βαθμό που αυτό είναι απαραίτητο για να εξασφαλισθεί η δυνατότητα τελικής διασύνδεσης, υποχρεώσεις σε επιχειρήσεις που ελέγχουν την πρόσβαση στους τελικούς χρήστες, συμπεριλαμβανομένης, σε δικαιολογημένες περιπτώσεις, της υποχρέωσης να διασυνδέουν τα δίκτυά τους όταν αυτό δεν συμβαίνει ήδη

β) στον βαθμό που αυτό είναι απαραίτητο για να εξασφαλίζεται η δυνατότητα πρόσβασης των τελικών χρηστών σε υπηρεσίες ψηφιακών ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών που προσδιορίζει το κράτος μέλος, υποχρεώσεις σε φορείς εκμετάλλευσης να παρέχουν πρόσβαση στις λοιπές ευκολίες οι οποίες αναφέρονται στο παράρτημα Ι, μέρος ΙΙ, υπό δίκαιες, εύλογες και αμερόληπτες προϋποθέσεις.

2. Όταν επιβάλλουν υποχρεώσεις σε φορέα εκμετάλλευσης να παρέχει πρόσβαση σύμφωνα με το άρθρο 12, οι εθνικές κανονιστικές αρχές δύνανται να θεσπίζουν τεχνικές ή λειτουργικές προϋποθέσεις που οφείλει να πληροί ο πάροχος ή/και ο δικαιούχος αυτής της πρόσβασης, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, εφόσον αυτό είναι απαραίτητο για την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του δικτύου. Οι όροι που αναφέρονται στην εφαρμογή συγκεκριμένων τεχνικών κανόνων ή προδιαγραφών τηρούν το άρθρο 17 της οδηγίας [-πλαισίου].

3. Οι υποχρεώσεις και οι προϋποθέσεις που επιβάλλονται σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2, είναι αντικειμενικές, διαφανείς, αναλογικές και αμερόληπτες, και εφαρμόζονται με τη διαδικασία των άρθρων 6 και 7 της [οδηγίας-πλαισίου].

4. Όσον αφορά την πρόσβαση και τη διασύνδεση, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές εξουσιοδοτούνται να παρεμβαίνουν αυτοβούλως εφόσον δικαιολογείται ή, ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των επιχειρήσεων, κατ' αίτηση ενός από τα εμπλεκόμενα μέρη, προκειμένου να διασφαλίσουν τους στόχους πολιτικής του άρθρου 8 της οδηγίας[-πλαισίου], σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας και τις διαδικασίες οι οποίες αναφέρονται στα άρθρα 6, 7, 20 και 21 της [οδηγίας-πλαισίου].»

8 Τα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας για την πρόσβαση, τα οποία περιέχονται στο κεφάλαιο ΙΙΙ της οδηγίας αυτής με τίτλο «Υποχρεώσεις φορέων εκμετάλλευσης και διαδικασίες επανεξέτασης της αγοράς», αφορούν, αφενός, τα συστήματα υπό όρους προσβάσεως των τηλεθεατών και ακροατών στις ψηφιακές ραδιοτηλεοπτικές υπηρεσίες καθώς και, αφετέρου, την απαραίτητη αναθεώρηση προηγούμενων υποχρεώσεων προσβάσεως και διασυνδέσεως.

9 Το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας για την πρόσβαση διευκρινίζει:

«2. [Εφόσον,] έπειτα από ανάλυση της αγοράς η οποία πραγματοποιείται σύμφωνα με το άρθρο 16 της [οδηγίας-πλαισίου], ο φορέας εκμετάλλευσης ορίζεται ως έχων σημαντική ισχύ στη συγκεκριμένη αγορά, οι εθνικές κανονιστικές αρχές επιβάλλουν, κατά περίπτωση, τις υποχρεώσεις οι οποίες αναφέρονται στα άρθρα 9, 10, 11, 12 και 13 της παρούσας οδηγίας.

3. Με την επιφύλαξη:

— των διατάξεων του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 2, και του άρθρου 6,

— των διατάξεων των άρθρων 12 και 13 της [οδηγίας-πλαισίου], του όρου 7 του μέρους Β του παραρτήματος της οδηγίας 2002/20/ΕΚ [του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών] (οδηγία για την αδειοδότηση), όπως εφαρμόζεται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, καθώς και των άρθρων 27, 28 και 30 της οδηγίας 2002/22/ΕΚ [του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών] (οδηγία για την καθολική υπηρεσία) (ΕΕ L 108, σ. 51, στο εξής: οδηγία για την καθολική υπηρεσία) και των συναφών διατάξεων της οδηγίας 97/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, περί επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα (ΕΕ L 1998, L 24, σ. 1), οι οποίες περιέχουν υποχρεώσεις για επιχειρήσεις εκτός από εκείνες οι οποίες έχουν οριστεί ως έχουσες σημαντική ισχύ στην αγορά, ή

— της ανάγκης συμμόρφωσης με διεθνείς υποχρεώσεις,

οι εθνικές κανονιστικές αρχές δεν επιβάλλουν τις υποχρεώσεις των άρθρων 9 έως 13 σε φορείς εκμετάλλευσης οι οποίοι δεν έχουν οριστεί σύμφωνα με την παράγραφο 2.

[…]»

10 Το άρθρο 12 της οδηγίας για την πρόσβαση, με τίτλο «Υποχρεώσεις πρόσβασης και χρήσης ειδικών ευκολιών δικτύου», ορίζει τα εξής:

«1. Η εθνική κανονιστική αρχή δύναται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8, να επιβάλλει, σε φορείς εκμετάλλευσης, υποχρεώσεις να ικανοποιούν εύλογες αιτήσεις για πρόσβαση ή χρήση ειδικών στοιχείων του δικτύου και συναφών ευκολιών, μεταξύ άλλων σε περιπτώσεις όπου, η εθνική κανονιστική αρχή κρίνει ότι, η άρνηση πρόσβασης ή οι παράλογοι όροι και προϋποθέσεις με ανάλογο αποτέλεσμα, θα δυσχέραιναν τη δημιουργία βιώσιμης ανταγωνιστικής αγοράς, σε επίπεδο λιανικού εμπορίου ή ότι δεν θα ήταν προς το συμφέρον των τελικών χρηστών.

Από τους φορείς εκμετάλλευσης δύναται, μεταξύ άλλων, να απαιτούνται:

[…]

β) η καλόπιστη διαπραγμάτευση με επιχειρήσεις που ζητούν πρόσβαση

[…]

2. Όταν οι εθνικές κανονιστικές αρχές εξετάζουν εάν θα επιβάλλουν τις υποχρεώσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1, ιδίως όταν εκτιμούν κατά πόσο οι υποχρεώσεις αυτές είναι ανάλογες προς τους στόχους που ορίζει το άρθρο 8 της [οδηγίας-πλαισίου], λαμβάνουν υπόψη τους εξής ιδίως παράγοντες:

α) την τεχνική και οικονομική βιωσιμότητα της χρήσης ή της εγκατάστασης ανταγωνιστικών ευκολιών, ανάλογα με τον ρυθμό ανάπτυξης της αγοράς, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση και τον τύπο της διασύνδεσης και της πρόσβασης περί των οποίων πρόκειται

β) τη σκοπιμότητα παροχής της προτεινόμενης πρόσβασης σε συνάρτηση με τις διαθέσιμες δυνατότητες

γ) την αρχική επένδυση του κατόχου της ευκολίας, έχοντας υπόψη τους συναφείς με την υλοποίηση της επένδυσης κινδύνους

δ) την ανάγκη μακροπρόθεσμης διασφάλισης του ανταγωνισμού

ε) κατά περίπτωση, τα συναφή δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας

στ) την παροχή πανευρωπαϊκών υπηρεσιών.»

11 Το άρθρο 8 της οδηγίας[-πλαισίου] καθορίζει τους γενικούς στόχους και τις κανονιστικές αρχές προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται οι εθνικές κανονιστικές αρχές.

Το εθνικό δίκαιο

12 Το άρθρο 1 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες (Prawo Telekomunikacyjne), της 16ης Ιουλίου 2004 (*Dz. U.* του 2004, αριθ. 171, θέση 1800, στο εξής: νόμος για τις τηλεπικοινωνίες), καθορίζει το καθεστώς που εφαρμόζεται στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας, προμήθειας τηλεπικοινωνιακών δικτύων ή συναφών εφαρμογών (στο εξής: τηλεπικοινωνιακές δραστηριότητες).

13 Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 1 ορίζει τα εξής:

«Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων:

1) για την ενθάρρυνση του θεμιτού και πραγματικού ανταγωνισμού στις υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών

2) για την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση σύγχρονων τηλεπικοινωνιακών υποδομών

3) για τη διασφάλιση της τάξεως κατά την εκμετάλλευση της αριθμοδοτήσεως, των ραδιοσυχνοτήτων και των τροχιακών δυνατοτήτων

4) για την εξασφάλιση του μέγιστου οφέλους στους χρήστες, όσον αφορά την ποικιλία, τις τιμές και την ποιότητα των υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας

5) για τη διασφάλιση της τεχνολογικής ουδετερότητας.

[…]»

14 Το άρθρο 26 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες έχει ως εξής:

«1. Αν κάποια άλλη επιχείρηση τηλεπικοινωνιών ή φορέας από τους αναφερόμενους στο άρθρο 4, σημεία 1, 2, 4, 5, 7 και 8, το ζητήσει, ο φορέας εκμεταλλεύσεως δημόσιου τηλεπικοινωνιακού δικτύου υποχρεούται να διεξαγάγει διαπραγματεύσεις για τη σύναψη συμβάσεως προσβάσεως με σκοπό την παροχή υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας προσβάσιμων στο κοινό και τη διασφάλιση της διαλειτουργικότητας των υπηρεσιών.

2. Κατά τη διαπραγμάτευση των όρων της συμβάσεως προσβάσεως, οι επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τις υποχρεώσεις που τους έχουν επιβληθεί.

3. Οι πληροφορίες που αποκτώνται στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν παρά μόνο για τον σκοπό για τον οποίον προορίζονται και καλύπτονται από υποχρέωση εμπιστευτικότητας, εκτός αν νόμος ορίζει άλλως.

4. Με την επιφύλαξη αντίθετης διατάξεως, οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου για τις επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών εφαρμόζονται αντιστοίχως στους φορείς που αναφέρονται στο άρθρο 4, σημεία 1, 2, 4, 5, 7 και 8.

5. Οι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύου κράτους μέλους που ζητούν τηλεπικοινωνιακή πρόσβαση απαλλάσσονται από την υποχρέωση εγγραφής που προβλέπει το άρθρο 10 σε περίπτωση που δεν ασκούν καμιά τηλεπικοινωνιακή δραστηριότητα επί πολωνικού εδάφους.»

15 Σύμφωνα με το άρθρο 27 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες:

«1. Ο πρόεδρος του [(Urząd Komunikacji Elektronicznej (UKE) (Γραφείου ηλεκτρονικών επικοινωνιών)] μπορεί με διάταξή του να τάσσει, αυτεπαγγέλτως ή μετά από γραπτή αίτηση ενός από τα μέρη που διαπραγματεύονται τη σύναψη συμβάσεως προσβάσεως, προθεσμία ολοκληρώσεως των διαπραγματεύσεων, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 90 ημέρες από την υποβολή της αιτήσεως για τη σύναψη τέτοιας συμβάσεως.

2. Σε περίπτωση που δεν διεξαχθούν διαπραγματεύσεις, δεν παρασχεθεί πρόσβαση από τον φορέα που υποχρεούται να την παράσχει ή δεν συναφθεί σύμβαση εντός της προθεσμίας της παραγράφου 1, καθένα από τα μέρη μπορεί να ζητήσει από τον πρόεδρο του UKE να εκδώσει απόφαση που να κρίνει επί των επίμαχων ζητημάτων ή να καθορίζει τους όρους συνεργασίας.

3. Η αίτηση της παραγράφου 2 περιέχει το σχέδιο συμβάσεως προσβάσεως και τις απόψεις των μερών στο μέτρο που προβλέπεται από τον νόμο, καθώς και αναφορά στους όρους της συμβάσεως επί των οποίων δεν συμφώνησαν τα μέρη.

4. Μετά από αίτηση του προέδρου του UKE, τα μέρη υποβάλλουν εντός προθεσμίας 14 ημερών τις απόψεις τους επί των επίμαχων σημείων, καθώς και τα έγγραφα που είναι αναγκαία για την εξέταση της αιτήσεως.»

16 Το άρθρο 28 του νόμου αυτού έχει ως εξής:

«1. Ο πρόεδρος του UKE εκδίδει την απόφασή του περί παροχής προσβάσεως εντός προθεσμίας 90 ημερών από την ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεως του άρθρου 27, παράγραφος 2, λαμβάνοντας υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια:

1) το συμφέρον των χρηστών των τηλεπικοινωνιακών δικτύων

2) τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι επιχειρήσεις τηλεπικοινωνίας

3) την προαγωγή των σύγχρονων υπηρεσιών τηλεπικοινωνιών

4) τη φύση των υφιστάμενων επίμαχων ζητημάτων και την πρακτική δυνατότητα, υπό το πρίσμα των τεχνικών και οικονομικών πτυχών της προσβάσεως, εφαρμογής των λύσεων που προτείνουν οι επιχειρήσεις τηλεπικοινωνίας που μετέχουν στις διαπραγματεύσεις ή άλλων εναλλακτικών λύσεων

5) την εγγύηση:

a) της ακεραιότητας του δικτύου και της διαλειτουργικότητας των υπηρεσιών,

b) της προσβάσεως υπό όρους ίσης μεταχειρίσεως,

c) της αναπτύξεως του ανταγωνισμού στην αγορά των υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας

6) την ισχύ στην αγορά των επιχειρήσεων τηλεπικοινωνίας των οποίων τα δίκτυα είναι διασυνδεδεμένα

7) το δημόσιο συμφέρον, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας του περιβάλλοντος

8) τη συνέχεια των καθολικών υπηρεσιών.

2. Ο πρόεδρος του UKE εκδίδει την απόφαση περί παροχής προσβάσεως υπέρ των φορέων του άρθρου 4, σημεία 1, 2, 4, 5, 7 και 8, εντός προθεσμίας 60 ημερών από την υποβολή της αιτήσεως του άρθρου 27, παράγραφος 2, έχοντας λάβει υπόψη τα κριτήρια της παραγράφου 1 [του άρθρου αυτού], σημεία 1 έως 4, 5, στοιχεία α΄ και γ΄, και 6 έως 8, την άμυνα και την ασφάλεια του κράτους, τη δημόσια ασφάλεια και τη δημόσια τάξη, καθώς και τον συγκεκριμένο χαρακτήρα των αποστολών των επιχειρήσεων αυτών.

3. Η απόφαση περί προσβάσεως, στο πλαίσιο της διασυνδέσεως των δικτύων, μπορεί να περιέχει τις [αναγκαστικές] διατάξεις [οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα με τα είδη των διασυνδεδεμένων δικτύων].

4. Η απόφαση περί παροχής προσβάσεως υποκαθιστά το τμήμα της συμβάσεως προσβάσεως που καλύπτεται από την απόφαση αυτή.

5. Αν τα ενδιαφερόμενα μέρη συνάψουν σύμβαση προσβάσεως, οι διατάξεις της αποφάσεως περί προσβάσεως που καλύπτονται από τη σύμβαση αυτή παύουν να ισχύουν αυτοδικαίως.

6. Η απόφαση περί προσβάσεως μπορεί να τροποποιηθεί από τον πρόεδρο του UKE μετά από αίτηση ενός των ενδιαφερομένων μερών ή αυτεπαγγέλτως, όταν αυτό δικαιολογείται από την ανάγκη διασφαλίσεως της προστασίας του συμφέροντος των τελικών χρηστών, του αποτελεσματικού ανταγωνισμού και της διαλειτουργικότητας των υπηρεσιών.

7. Σε περίπτωση χρηματικών διεκδικήσεων λόγω μη εκτελέσεως ή πλημμελούς εκτελέσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση προσβάσεως, επιβάλλεται η προσφυγή στη δικαιοσύνη.

8. Η απόφαση περί προσβάσεως που εκδίδει ο πρόεδρος του UKE περιέχει όλες τις αναγκαίες διατάξεις για την εξασφάλιση της προσβάσεως, αν ένα από τα μέρη είναι επιχείρηση τηλεπικοινωνίας στην οποία έχει επιβληθεί υποχρέωση δυνάμει [,μεταξύ άλλων, του άρθρου] 45.»

17 Σύμφωνα με το άρθρο 29 του εν λόγω νόμου:

«Ο πρόεδρος του UKE μπορεί να αποφασίσει αυτεπαγγέλτως την τροποποίηση του κειμένου μιας συμβάσεως προσβάσεως ή να υποχρεώσει τα μέρη να την τροποποιήσουν, όταν αυτό δικαιολογείται από την ανάγκη να διασφαλισθεί η προστασία των συμφερόντων των τελικών καταναλωτών, του αποτελεσματικού ανταγωνισμού ή της διαλειτουργικότητας των υπηρεσιών.»

18 Το άρθρο 30 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες προβλέπει ότι «[τ]α άρθρα 26 έως 28 […] εφαρμόζονται κατ' αναλογία στην τροποποίηση των συμβάσεων προσβάσεως».

19 Σύμφωνα με το άρθρο 45 του νόμου αυτού:

«Αφού λάβει υπόψη την καταλληλότητα μιας υποχρεώσεως υπό το πρίσμα του συγκεκριμένου προβλήματος, της αρχής της αναλογικότητας και των σκοπών του άρθρου 1, παράγραφος 2, καθώς και το άρθρο 1, παράγραφος 3, ο πρόεδρος του UKE μπορεί να εκδώσει απόφαση που να επιβάλλει σε επιχείρηση τηλεπικοινωνίας που ελέγχει την πρόσβαση στους τελικούς καταναλωτές τις αναγκαίες κανονιστικές

υποχρεώσεις, προκειμένου να εξασφαλιστούν στους τελικούς καταναλωτές της επιχειρήσεως αυτής οι επικοινωνίες με τους χρήστες άλλης επιχειρήσεως τηλεπικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της υποχρεώσεως διασυνδέσεως.»

20 Το άρθρο 136 του εν λόγω νόμου ορίζει τα εξής:

«1. Προκειμένου να εξασφαλίσει την πρόσβαση των τελικών καταναλωτών στις υπηρεσίες ψηφιακών ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, ο πρόεδρος του UKE μπορεί να εκδώσει απόφαση που να υποχρεώνει τις επιχειρήσεις τηλεπικοινωνίας να παρέχουν πρόσβαση στις ακόλουθες συναφείς εφαρμογές:

1) διασύνδεση λογισμικού,

2) ηλεκτρονικό οδηγό των προγραμμάτων.

2. Οι σχετικές με τη διαδικασία διαβουλεύσεως και κωδικοποιήσεως διατάξεις εφαρμόζονται και στην απόφαση της παραγράφου 1.

3. Ο πρόεδρος του UKE εκδίδει την απόφαση της παραγράφου 1 επί της βάσεως των αρχών της ισότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων.»

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

21 Στις 21 Μαρτίου 2005 η Επιτροπή απέστειλε προς τη Δημοκρατία της Πολωνίας έγγραφο οχλήσεως, με το οποίο την ενημέρωσε σχετικά με τις ανησυχίες της ως προς τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των άρθρων 4, παράγραφος 1, και 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση. Το εν λόγω κράτος μέλος απάντησε με επιστολή της 20ής Μαΐου 2005.

22 Στις 4 Ιουλίου 2006, η Επιτροπή εξέδωσε αιτιολογημένη γνώμη, με την οποία κάλεσε το εν λόγω κράτος μέλος να λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί εντός προθεσμίας δύο μηνών από της λήψεώς της. Οι πολωνικές αρχές απάντησαν στη γνώμη αυτή στις 4 Σεπτεμβρίου 2006. Η Επιτροπή δεν ικανοποιήθηκε με την απάντηση και αποφάσισε να ασκήσει την κρινόμενη προσφυγή.

Επί της προσφυγής

Επί της πρώτης αιτιάσεως περί ασυμβίβαστου του άρθρου 26 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση

Επιχειρήματα των διαδίκων

23 Στο πλαίσιο της πρώτης της αιτιάσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η υποχρέωση διαπραγματεύσεως που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση βαρύνει το σύνολο των φορέων εκμεταλλεύσεως δημόσιων τηλεπικοινωνιακών δικτύων και αφορά τη διασύνδεση των δικτύων. Η διασύνδεση αποτελεί ιδιαίτερο είδος προσβάσεως, το οποίο εφαρμόζεται μεταξύ των φορέων εκμεταλλεύ-

σεως δημόσιων δικτύων και δεν αφορά κανένα άλλο είδος προσβάσεως. Η εθνική κανονιστική αρχή δεν παρεμβαίνει παρά μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις.

24 Κατά την άποψη της Επιτροπής, από την έκτη και δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, καθώς και από τα άρθρα 8, παράγραφος 3, 5, παράγραφος 1, και 12 της οδηγίας για την πρόσβαση προκύπτει, πράγματι, ότι, πρώτον, πρέπει να διενεργείται αξιολόγηση της καταστάσεως προκειμένου να διαπιστώνεται αν η σχετική αγορά υπόκειται σε κανονιστική ρύθμιση ex ante και σε ποιον βαθμό υφίσταται ανταγωνισμός στην αγορά αυτή. Δεύτερον, οι εθνικές κανονιστικές αρχές οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη μια σειρά στοιχείων και να εξετάζουν τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της υποχρεώσεως παροχής προσβάσεως επί του ανταγωνισμού στην εν λόγω αγορά. Τρίτον, σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση, προκειμένου αυτή η εθνική κανονιστική αρχή να επιβάλει σε όλους τους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν διαθέτουν σημαντική ισχύ στην αγορά, την υποχρέωση να διαπραγματεύονται την πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, απαιτείται να έχει ρητή εξουσιοδότηση προς τούτο. Τέταρτον, ένα από τα θεμέλια του κοινοτικού νομικού πλαισίου για τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες έγκειται στην αρχή ότι η εθνική κανονιστική αρχή δεν παρεμβαίνει παρά μόνον όταν δεν λειτουργούν ή δεν αποφέρουν ικανοποιητικά αποτελέσματα οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς.

25 Κατά την Επιτροπή, όμως, το άρθρο 26, παράγραφος 1, του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες καταλήγει να επιβάλλει γενική υποχρέωση καλόπιστης διαπραγματεύσεως των συμβάσεων προσβάσεως στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα.

26 Κατά την εκτίμηση της Επιτροπής, η εκ του νόμου επιβολή μιας τέτοιας υποχρεώσεως σημαίνει ότι η εθνική κανονιστική αρχή όχι μόνο δεν υποχρεούται να διαπιστώσει αν η επιβολή της υποχρεώσεως αυτής ενθαρρύνει την πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, αλλά και δεν σταθμίζει τα συμφέροντα του φορέα εκμεταλλεύσεως δικτύου για τον οποίον πρόκειται και των επιχειρήσεων που ζητούν πρόσβαση στο δίκτυο αυτό, καθώς και ότι δεν εκτιμά τις συνέπειες που θα είχε η επιβολή της υποχρεώσεως αυτής σε μια συγκεκριμένη αγορά. Επίσης, η εν λόγω αρχή δεν υποχρεούται να αναφέρει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση.

27 Επιπλέον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η θέση της Δημοκρατίας της Πολωνίας στηρίζεται σε δύο εσφαλμένες παραδοχές. Η πρώτη από αυτές είναι ότι, σύμφωνα με την οδηγία για την πρόσβαση, η κανονιστική αρχή μπορεί, χωρίς να λάβει υπόψη τη συγκεκριμένη κατάσταση, να επιβάλει σε όλους τους φορείς εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακών δικτύων την υποχρέωση να διαπραγματευθούν την πρόσβαση στο δίκτυο αυτό. Η δεύτερη είναι ότι οι διαπραγματεύσεις αντιπροσωπεύουν ελάχιστη επιβάρυνση για τους φορείς εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακών δικτύων, η οποία δεν έχει συνέπειες για τις αποφάσεις τους περί επενδύσεων και, ως εκ τούτου, για τους όρους του ανταγωνισμού.

28 Τέλος, η Επιτροπή υποστηρίζει, αφενός, ότι η λύση που έχει επιλέξει ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες δεν επιτρέπει καλύτερη εφαρμογή της αρχής της ασφάλειας δικαίου απ' ό,τι η οδηγία για την πρόσβαση και, αφετέρου, ότι η τελευταία δεν προβλέπει δικαίωμα αξιώσεως της ενάρξεως διαπραγματεύσεων, αλλ' απλώς την εξουσία της εθνικής κανονιστικής αρχής να επιβάλλει, μετά από εξέταση της αγοράς, υποχρέωση διαπραγματεύσεως στους φορείς εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακών δικτύων που κατέχουν σημαντική ισχύ στην αγορά ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, σε όλους τους φορείς εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακών δικτύων.

29 Η Δημοκρατία της Πολωνίας αμφισβητεί το βάσιμο της πρώτης αυτής αιτιάσεως. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι από την τελεολογική και λειτουργική ερμηνεία της οδηγίας για την πρόσβαση συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι διατάξεις του άρθρου 26 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες που προβλέπουν την υποχρέωση διαπραγματεύσεως όχι μόνο για τη διασύνδεση των τηλεπικοινωνιακών δικτύων, αλλά και για την πρόσβαση στα δίκτυα αυτά, δεν αντιβαίνουν προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

30 Το εν λόγω κράτος μέλος τονίζει συναφώς, πρώτον, ότι η επιβολή σε ένα φορέα εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακού δικτύου της υποχρεώσεως να διαπραγματευθεί με την επιχείρηση που ζητεί πρόσβαση στο δίκτυο αυτό αποτελεί ένα είδος ενθαρρύνσεως της προσβάσεως στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα. Μπορεί, έτσι, να επιτευχθεί η σε μέγιστο βαθμό χρησιμοποίηση των υφιστάμενων υποδομών απ' όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

31 Επιπλέον, το εν λόγω κράτος μέλος υποστηρίζει ότι η λύση της αναθέσεως σε εθνικά όργανα της αρμοδιότητας να επιβάλλουν σε έναν τέτοιο φορέα εκμεταλλεύσεως δικτύου την υποχρέωση διεξαγωγής διαπραγματεύσεων, μετά από αίτημα επιχειρήσεως που επιθυμεί την πρόσβαση στο δίκτυο αυτό, και η λύση που υποστηρίζει αυτό το κράτος μέλος και που συνίσταται στην εξασφάλιση στην επιχείρηση αυτή του δικαιώματος να επιτυγχάνει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων καταλήγουν στο ίδιο για τον εν λόγω φορέα αποτέλεσμα.

32 Δεύτερον, η Δημοκρατία της Πολωνίας θεωρεί ότι η λύση που υιοθέτησε είναι η βέλτιστη για την εφαρμογή της αρχής της ασφάλειας δικαίου, καθώς οι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων είναι σε θέση να γνωρίζουν ακριβώς την έκταση των υποχρεώσεων που υπέχουν από τον νόμο για τις τηλεπικοινωνίες.

33 Το εν λόγω κράτος μέλος υποστηρίζει επιπλέον ότι από την έκτη αιτιολογική σκέψη και από το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση προκύπτει ότι κάθε επιχείρηση έχει de facto δικαίωμα να ζητήσει από τον φορέα εκμεταλλεύσεως δημόσιου τηλεπικοινωνιακού δικτύου τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για την πρόσβαση στο δίκτυο αυτό και ότι, σε περίπτωση αποτυχίας τους, η επιχείρηση μπορεί να απευθυνθεί στην κανονιστική αρχή. Κατά συνέπεια, η απόφαση της εθνικής κανονιστικής αρχής που υποχρεώνει τον φορέα εκμεταλλεύσεως του σχετικού δικτύου να διεξαγάγει διαπραγματεύσεις μπορεί να θεωρηθεί ως αναγνωριστική απόφαση που επιβεβαιώνει την ύπαρξη προς τούτο υποχρεώσεως του εν λόγω φορέα εκμεταλλεύσεως δικτύου και, ως εκ τούτου, το σχετικό δικαίωμα της επιχειρήσεως που ζητεί την πρόσβαση. Έτσι, το δικαίωμα αυτό και η αντίστοιχη υποχρέωση που δημιουργεί για τους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύου δικαιολογούνται πλήρως από τον επιδιωκόμενο με την οδηγία σκοπό.

34 Τέλος, κατά το εν λόγω κράτος μέλος, μολονότι ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες έχει τεθεί σε ισχύ εδώ και τρία χρόνια, ούτε οι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύου ούτε η ανάπτυξη του ανταγωνισμού υπέστησαν ανεπιθύμητες συνέπειες εξαιτίας του.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

35 Κατ' αρχάς, επισημαίνεται ότι η Δημοκρατία της Πολωνίας παραδέχεται ότι το άρθρο 26, παράγραφος 1, του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες αποτελεί γενική νομική διάταξη, η οποία υποχρεώνει όλους τους φορείς εκμεταλλεύσεως δημόσιου τηλεπικοινωνιακού δικτύου να διαπραγματεύονται καλόπιστα τη σύναψη συμφωνίας για την πρόσβαση στο δίκτυο αυτό, μετά από αίτημα οποιασδήποτε επιχειρήσεως που επιθυμεί να αποκτήσει τέτοια πρόσβαση, καθώς η διαπραγμάτευση αυτή αφορά όχι μόνον τις συμφωνίες διασυνδέσεως, αλλά και τις συμφωνίες που διέπουν την πρόσβαση στο εν λόγω δίκτυο.

36 Επιβάλλεται εξ αρχής η διαπίστωση ότι η υποχρέωση διαπραγματεύσεως που βαρύνει το σύνολο των φορέων εκμεταλλεύσεως δημόσιων τηλεπικοινωνιακών δικτύων σε περίπτωση που το ζητήσουν άλλες επιχειρήσεις που διαθέτουν σχετική άδεια, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση, αφορά τη διασύνδεση η οποία, σύμφωνα με τον ορισμό που παρέχει το άρθρο 2, στοιχείο β΄, της οδηγίας αυτής, «είναι ειδικός τύπος πρόσβασης που εφαρμόζεται μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης δημόσιων δικτύων». Αντίθετα προς το άρθρο 26 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες, επομένως, η υποχρέωση αυτή δεν αφορά άλλα είδη προσβάσεως στα δίκτυα, όπως αυτά που ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχείο α΄, της ίδιας οδηγίας και αυτά που προβλέπονται από τον νόμο για τις τηλεπικοινωνίες.

37 Υπενθυμίζεται επίσης ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση επιτρέπει στους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύου να παρέχουν την πρόσβαση και τη διασύνδεση σε άλλες επιχειρήσεις υπό όρους και προϋποθέσεις συμβατές με τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τις εθνικές κανονιστικές αρχές. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι υποχρεώσεις που η αρχή αυτή μπορεί, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση, να επιβάλει, μετά από ανάλυση της αγοράς, σε φορέα εκμεταλλεύσεως δικτύου που έχει οριστεί ως έχων σημαντική ισχύ σε δεδομένη αγορά.

38 Συναφώς, από τη συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 8 και 12, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας για την πρόσβαση προκύπτει ότι η υποχρέωση καλόπιστης διαπραγματεύσεως μιας συμβάσεως με επιχειρήσεις μπορεί να επιβληθεί από την εθνική κανονιστική αρχή στους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύου που διαθέτουν σημαντική ισχύ στην αγορά, μετά από ανάλυση της αγοράς αυτής.

39 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 62 των προτάσεών του, το άρθρο 26 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες δεν στηρίζεται σε διπλό καθεστώς ανάλογα με την ισχύ των επιχειρήσεων, αλλά οδηγεί στην ίση μεταχείριση όλων των φορέων εκμεταλλεύσεως δικτύου, χωρίς να επιτρέπει στην εθνική κανονιστική αρχή να λαμβάνει υπόψη συγκεκριμένες καταστάσεις προτού παρέμβει ή κατά την εξέταση της αιτήσεως της επιχειρήσεως που ζητεί πρόσβαση σε τηλεπικοινωνιακό δίκτυο.

40 Πράγματι, η υποχρέωση καλόπιστης διαπραγματεύσεως των συμβάσεων προσβάσεως που προβλέπει ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες έχει ως συνέπεια την επιβολή της υποχρεώσεως αυτής χωρίς προηγούμενη αξιολόγηση του βαθμού πραγματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Επίσης, ο νόμος αυτός δεν προβλέπει κατάργηση ή τροποποίηση της υποχρεώσεως αυτής αν ο ανταγωνισμός στην αγορά αυτή αυξηθεί.

41 Εξάλλου, οι παρεμβάσεις της εθνικής κανονιστικής αρχής πρέπει, σύμφωνα με τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την πρόσβαση, παράλληλα με την αύξηση του ανταγωνισμού, να λαμβάνουν εξίσου υπόψη το δικαίωμα του ιδιοκτήτη να αξιοποιεί την υποδομή του προς όφελός του και το δικαίωμα άλλων φορέων παροχής υπηρεσιών να έχουν πρόσβαση σε ευκολίες ουσιώδεις για την εκ μέρους τους παροχή ανταγωνιστικών υπηρεσιών.

42 Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση, κατά τις παρεμβάσεις της εθνικής κανονιστικής αρχής είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη τα στοιχεία που αναφέρει η διάταξη αυτή, μεταξύ των οποίων η ανάγκη μακροπρόθεσμης διασφαλίσεως του ανταγωνισμού και εξετάσεως του ανάλογου

χαρακτήρα των υποχρεώσεων που σκοπεύει να επιβάλει η αρχή αυτή όσον αφορά την πρόσβαση σε συγκεκριμένα στοιχεία του δικτύου και τη χρήση τους για τους σκοπούς του άρθρου 8 της οδηγίας-πλαισίου.

43 Μη προβλέποντας, όμως, την παρέμβαση της εθνικής κανονιστικής αρχής πριν την επιβολή της υποχρεώσεως διαπραγματεύσεως συμβάσεων προσβάσεως, ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες δεν επιτρέπει καμιά εκτίμηση της καταστάσεως σύμφωνα με τα στοιχεία που περιέχει το άρθρο 12, παράγραφος 2.

44 Συνεπώς, επιβάλλοντας στους φορείς εκμεταλλεύσεως τηλεπικοινωνιακών δικτύων γενική υποχρέωση διαπραγματεύσεως συμβάσεως με σκοπό την πρόσβαση στο τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, η Δημοκρατία της Πολωνίας δεν μετέφερε ορθώς στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση.

45 Το συμπέρασμα αυτό δεν αμφισβητείται από το επιχείρημα του εν λόγω κράτους μέλους ότι μια τελεολογική και πιο δυναμική ερμηνεία της οδηγίας αυτής θα καθιστούσε δυνατή την ταχύτερη ανάπτυξη των τεχνολογιών.

46 Πράγματι, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η εθνική κανονιστική αρχή παρεμβαίνει μόνο για να διασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς. Συναφώς, το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση προβλέπει ότι η εν λόγω αρχή οφείλει να προάγει την οικονομική απόδοση και τον βιώσιμο ανταγωνισμό και να παρέχει το μέγιστο όφελος στους τελικούς χρήστες.

47 Όσον αφορά το επιχείρημα του εν λόγω κράτους μέλους ότι ο νόμος για τις τηλεπικοινωνίες ενισχύει τον σεβασμό προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου, αρκεί να αναφερθεί ότι η αρχή αυτή δε θα επέτρεπε σε καμιά περίπτωση την παρέκκλιση από τους κανόνες που προβλέπει η οδηγία για την πρόσβαση.

48 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η πρώτη αιτίαση είναι βάσιμη.

49 Κατά συνέπεια, διαπιστώνεται ότι η Δημοκρατία της Πολωνίας, μη μεταφέροντας ορθώς στο εσωτερικό της δίκαιο το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία αυτή.

Επί της δεύτερης αιτιάσεως περί ασυμβίβαστου του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες προς το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση

Επιχειρήματα των διαδίκων

50 Με τη δεύτερη αιτίασή της, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι τα άρθρα 26 έως 30 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες δεν εξασφαλίζουν ορθή μεταφορά του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση. Από τα άρθρα αυτά, καθώς και από τα άρθρα 45 και 136 του ίδιου νόμου, προκύπτει ότι όλοι οι φορείς εκμεταλλεύσεως δημόσιων δικτύων επικοινωνίας υποχρεούνται να διαπραγματεύονται την πρόσβαση στα δίκτυα αυτά και ότι ο πρόεδρος της εθνικής κανονιστικής αρχής μπορεί να αποφασίσει την προθεσμία για τη λήξη των διαπραγματεύσεων τέτοιου είδους, καθώς και ότι, αν τα μέρη δεν καταλήξουν σε συμφωνία, ο εν λόγω πρόεδρος μπορεί, αν του το ζητήσει κάποιο από τα μέρη, να εκδώσει απόφαση περί

παροχής προσβάσεως που θα υποκαθιστά τη σύμβαση προσβάσεως κατά τα σημεία τα οποία αφορά και να επιβάλει έτσι υποχρεώσεις στις επιχειρήσεις ανεξαρτήτως της θέσεώς τους στην αγορά.

51 Συναφώς, η Επιτροπή υποστηρίζει, πρώτον, ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση δεν μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή με γενική νομική διάταξη, καθώς προβλέπει ότι η εθνική κανονιστική αρχή έχει εξουσία να κινηθεί μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις. Η εξουσία αυτή περιορίζεται από την αναφορά στους σκοπούς που εκθέτει το άρθρο 8 της οδηγίας-πλαισίου και από τις υποχρεώσεις που επιβάλλει το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας για την πρόσβαση. Κατά την ίδια, το εν λόγω άρθρο 5, παράγραφος 1, δεν αποτελεί απλή προγραμματική διάταξη, αλλά κείμενο το οποίο αναφέρει τις αποφάσεις που οι εθνικές κανονιστικές αρχές έχουν εξουσία να εκδίδουν. Αποτελεί, πάντως, εξαίρεση από τη γενική αρχή του άρθρου 8 της οδηγίας για την πρόσβαση, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά.

52 Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας για την πρόσβαση δεν επιτρέπει καθεαυτό την επιβολή κανονιστικών υποχρεώσεων σε όλες τις επιχειρήσεις, αλλά μόνο σε όσες διαθέτουν σημαντική ισχύ στην αγορά ή, ανεξάρτητα από την προϋπόθεση αυτή, στις περιπτώσεις του άρθρου 8, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής. Οι υποχρεώσεις που αναφέρουν τα άρθρα 9 έως 13 της οδηγίας αυτής δεν μπορούν να επιβάλλονται βάσει της διαδικασίας του ως άνω άρθρου 5, παράγραφος 4.

53 Τρίτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για την πρόσβαση δεν εξαρτά την εξουσία της εθνικής κανονιστικής αρχής από την ύπαρξη οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ επιχειρήσεων.

54 Η Δημοκρατία της Πολωνίας αμφισβητεί την ως άνω αιτίαση. Υποστηρίζει, πρώτον, ότι οι δύο κανόνες που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση, σύμφωνα με τους οποίους η εθνική κανονιστική αρχή υποχρεούται, αφενός, να ενθαρρύνει την πρόσβαση στα δίκτυα, τη διασύνδεση και τη διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών και, αφετέρου, να τις εξασφαλίζει σε περίπτωση ανάγκης, είναι πολύ γενικής φύσεως και αποτελούν προγραμματικές διατάξεις. Τέτοιες διατάξεις δεσμεύουν τα κράτη μέλη μόνον ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, του οποίου την υλοποίηση οφείλουν να εξασφαλίζουν στο πλαίσιο της πολιτικής τους για την πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα.

55 Κατά την ίδια, η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από τη γενική οικονομία της οδηγίας για την πρόσβαση, δεδομένου ότι το ως άνω άρθρο 5 εισήχθη στο κεφάλαιο ΙΙ της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικές διατάξεις».

56 Το καθού κράτος μέλος υποστηρίζει επίσης ότι οι στόχοι του άρθρου 8 της οδηγίας-πλαισίου καθορίζονται κατά τρόπο γενικό, με αποτέλεσμα η αναφορά στο άρθρο αυτό να αφήνει μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στις εθνικές κανονιστικές αρχές. Επιπλέον, ακόμη και ένας ακριβής προσδιορισμός των σκοπών που επιδιώκονται με τη δραστηριότητα των αρχών αυτών δεν θα εξασφάλιζε στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά τη δυνατότητα να γνωρίζουν εκ των προτέρων τις υποχρεώσεις που υπέχουν. Σύμφωνα με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, όμως, οι κανόνες δικαίου πρέπει να είναι σαφείς και ακριβείς.

57 Οι γενικές κανονιστικές αρμοδιότητες δεν περιορίζονται ούτε από τα κριτήρια του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας για την πρόσβαση, τα οποία αφορούν τις υποχρεώσεις και απαιτήσεις που επιβάλλονται βάσει του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας αυτής.

58 Το εν λόγω κράτος μέλος συνάγει, ως εκ τούτου, το συμπέρασμα ότι η μεταφορά του άρθρου 5 δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αυτολεξεί, προβλέποντας γενική εξουσιοδότηση στην εθνική κανονιστική αρχή να ενθαρρύνει και να εξασφαλίζει την πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα.

59 Δεύτερον, η Δημοκρατία της Πολωνίας τονίζει ότι η ως άνω αιτίαση αφορά αποκλειστικά το ασυμβίβαστο του πολωνικού δικαίου προς το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση, και όχι προς το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου αυτής.

60 Εξάλλου, υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν λαμβάνει υπόψη ότι το εν λόγω άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, περιέχει δύο νομικούς κανόνες. Ο πρώτος από τους κανόνες αυτούς, ο οποίος εισάγει γενική υποχρέωση ενθαρρύνσεως της προσβάσεως, της διασυνδέσεως και της διαλειτουργικότητας των υπηρεσιών σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως συνθηκών, για την οποία η εθνική κανονιστική αρχή οφείλει να ενεργεί σε μόνιμη βάση, τέθηκε σε εφαρμογή με το κεφάλαιο 2 του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες. Ο δεύτερος κανόνας αφορά την υποχρέωση εξασφαλίσεως της προσβάσεως στο δίκτυο, η οποία προβλέπεται από τα άρθρα 28 και 29 του νόμου αυτού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

61 Με τη δεύτερη αιτίασή της, η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση, το οποίο επιβάλλει την εξουσιοδότηση της εθνικής κανονιστικής αρχής να παρεμβαίνει σε μεμονωμένες περιπτώσεις προς υποστήριξη των σκοπών του άρθρου 8 της οδηγίας-πλαισίου, δεν μεταφέρθηκε ορθώς στο εσωτερικό δίκαιο με τον νόμο για τις τηλεπικοινωνίες.

62 Κατά πρώτον, υπενθυμίζεται ότι τα κανονιστικά καθήκοντα της εθνικής κανονιστικής αρχής καθορίζονται στα άρθρα 8 έως 13 της οδηγίας-πλαισίου. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, κατά την άσκηση των καθηκόντων αυτών, οι εθνικές κανονιστικές αρχές λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο για την επίτευξη των στόχων των παραγράφων 2, 3 και 4 του ίδιου άρθρου.

63 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 8 της οδηγίας-πλαισίου υποχρεώνει τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι οι εθνικές κανονιστικές αρχές λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο για την προαγωγή του ανταγωνισμού κατά την παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, εξασφαλίζοντας ότι δεν υφίσταται στρέβλωση ούτε περιορισμός του ανταγωνισμού στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και αίροντας τα τελευταία εμπόδια στην παροχή των εν λόγω υπηρεσιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο (απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, C-380/05, Centro Europa 7, σκέψη 81).

64 Κατά δεύτερον, επισημαίνεται ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση αναφέρεται στις εξουσίες και τις ευθύνες των εθνικών κανονιστικών αρχών όσον αφορά την πρόσβαση και τη διασύνδεση. Προβλέπει ότι, για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 8 της οδηγίας-πλαισίου, οι αρχές αυτές ενθαρρύνουν και, κατά περίπτωση, εξασφαλίζουν την κατάλληλη πρόσβαση και διασύνδεση, καθώς και τη διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών, ασκώντας τις αρμοδιότητές τους κατά τρόπο ο οποίος εξασφαλίζει οικονομική απόδοση και βιώσιμο ανταγωνισμό και παρέχει το μέγιστο όφελος στους τελικούς χρήστες.

65 Επομένως, το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση περιορίζεται στην πρόβλεψη μιας γενικής εξουσιοδοτήσεως προς τις εθνικές κανονιστικές αρχές με σκοπό την επίτευξη των στόχων του άρθρου 8 της οδηγίας-πλαισίου στο ειδικό πλαίσιο της προσβάσεως και της διασυνδέσεως.

66 Κατά τρίτον, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 83 των προτάσεών του, τα άρθρα 26 έως 30 του νόμου αυτού παρέχουν στην εθνική κανονιστική αρχή ευρεία εξουσία παρεμβάσεως.

67 Κατά τέταρτον, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο εκδικάσεως προσφυγής λόγω παραβάσεως, εναπόκειται στην Επιτροπή να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλομένης παραβάσεως. Η ίδια οφείλει να προσκομίσει στο Δικαστήριο τα στοιχεία εκείνα που είναι αναγκαία για τη διαπίστωση της παραβάσεως (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2008, C-387/06, Επιτροπή κατά Φινλανδίας, σκέψη 25 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

68 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, υποστηρίζοντας απλώς ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση δεν μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή με γενική νομική διάταξη, αλλά μόνο με κείμενο που να αναφέρει τις αποφάσεις τις οποίες έχει εξουσία να λαμβάνει η εθνική κανονιστική αρχή, χωρίς να αποδεικνύει ότι οι σχετικές διατάξεις του νόμου για τις τηλεπικοινωνίες δεν υλοποιούν τους σκοπούς της οδηγίας-πλαισίου, η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι οι διατάξεις αυτές δεν εξασφαλίζουν την ορθή μεταφορά στην εθνική έννομη τάξη του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για την πρόσβαση.

69 Επομένως, η δεύτερη αιτίαση πρέπει να απορριφθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

70 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Όμως, κατά την παράγραφο 3, πρώτο εδάφιο, του ίδιου άρθρου, το Δικαστήριο μπορεί να κατανείμει τα έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων ή εφόσον συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι. Αφού εν προκειμένω τόσο η Επιτροπή όσο και η Δημοκρατία της Πολωνίας ηττήθηκαν εν μέρει, πρέπει να αποφασιστεί ότι θα φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφασίζει:

1) Μη μεταφέροντας ορθώς στο εσωτερικό της δίκαιο το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/19/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες, καθώς και με τη διασύνδεσή τους (οδηγία για την πρόσβαση), η Δημοκρατία της Πολωνίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία αυτή.

2) Απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή.

3) Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και η Δημοκρατία της Πολωνίας φέρουν τα δικά τους δικαστικά έξοδα.

(υπογραφές)